

Prikaz zbornika *Varaždin i sjeverozapadna Hrvatska u Velikom ratu 1914.-1918.*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti Zavod za znanstveni rad u Varaždinu, Zagreb – Varaždin, 2014.

TOMISLAV BOGDANOVIĆ

Koruška 51

HR – 48 260 Križevci

tomislav.bogdanovic@kc.ht.hr

Varaždin i sjeverozapadna Hrvatska u Velikom ratu 1914.-1918. zbornik je radova sa znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem održanim u Varaždinu 3. i 4. srpnja 2014. godine. Zbornik je objavila Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti Zavod za znanstveni rad u Varaždinu u sklopu znanstveno – istraživačko – nakladničkog projekta *Varaždin i sjeverozapadna Hrvatska u Velikom ratu 1914.-1918.* U zborniku je otisnuto 28 znanstveno stručnih radova na 667 stranica i slobodno se može raći kako je ovo prva ozbiljna publikacija koja govori o zbivanjima na području grada Varaždina i sjeverozapadne Hrvatske neposredno prije, za vrijeme i nakon završetka Prvog svjetskog rata koji je svojim posljedicama zauvijek promijenio Europu. Zbornik posjeduje brojne slikovne i grafičke i dokumentacijske priloge koji će zasigurno zainteresirati svakoga tko se bavi istraživanjem tema vezanim za Prvi svjetski rat.

Prvi članak u zborniku je pregledni članak akademika Petra Strčića *Prvi svjetski rat i vrlo teške višedestletnje posljedice za Hrvatsku Prilog za sintezu*. U radu autor u 11 poglavlja donosi prikaz uzroka i posljedica Prvog svjetskog rata naglašavajući njegove negativne posljedice vezane za Hrvatsku, a naročito za Hrvatsko primorje.

Rad *Varaždinci na bojištima Prvoga svjetskog rata* autorice Spomenke Težak analizira sudjelovanje stanovnika Varaždinske županije i grada Varaždina na bojištima Prvoga svjetskog rata. Rad je u najvećoj mjeri rezultat istraživanja građe koja se čuva u Gradskom muzeju Varaždin. Autorica donosi popis bojišta i postrojbi koje su popunjavali vojnici iz varaždinskog kraja.

Zvonimir Freivogel napisao je zanimljiv članak naslovljen *„Varaždinac na moru“ ili kako je Austro-ugarska mornarica dobila kineski razarač klase „Hu-*

szar“ u kojem opisuje ratni put c. i kr. razarača „Warrasdiner“ (=Varaždinac) i njegovu sudbinu nakon rata.

Roman Schmidt: letalski as iz Varaždina stručni je članak Matježa Ravbara u kojem autor nastoji opisati Schmidtovo ratno djelovanje 1914.-1918. godine. Iz članka saznajemo da je Roman Schmidt, inače rođeni Varaždinac, bio na istočnom frontu u sastavu 36. toničkog puka. Nakon izbijanja rata prvo je djelovao kao časnik za opažanje ili izvidnik. Na kraju je i sam postao pilot te je sudjelovao u zračnim bitkama u kojima je postigao 6 potvrđenih zračnih pobjeda i jednu nepotvrđenu.

Mortalitet 16. varaždinske pukovnije u Velikom ratu 1914.-1918. istraživački je članak koji su zajedno objavili Vladimir Strugar i Dubravko Habek. Autori prikazuju mortalitet 16. varaždinske pukovnije tijekom I. svjetskog rata na bojištima gdje je pukovnija bojevala. U radu su navedeni uzroci smrti pripadnika pukovnije tipičnih za onovremeno ratovanje: poginuli na bojišnici, nestali, umrli pod posljedicama ranjavanja, tada neizlječivih infekcija te zaraznih bolesti.

O Razvoju i djelovanju bolnice Crvenoga križa u Varaždinskim Toplicama od 1914. do 1918. s osvrtom na poslijeratno razdoblje pisala je Spomenka Vlahović. U periodu od 1914. do 1918. na medicinskoj rehabilitaciji u ovoj bolnici nalazili su se vojnici s gotovo svih ratišta, zarobljenici i izbjeglice, a nakon rata prostor bolnice koristili su ratni vojni invalidi. Značajnu pozornost autorica je dala opremi civilne bolnice Crvenog križa Varaždinske Toplice te prihvatu i zbrinjavanju vojnih ranjenika, djelovanju bolnice u teškim danima Velikog rata i društveno-ekonomskim prilikama nakon Prvoga svjetskog rata.

U radu Vladimira Huzjana po prvi se put historografski obrađuju podaci o ranjenim i zarobljenim vojnicima i civilima smještenim u Varaždinu tijekom

1914. i 1915. godine kao i o poslijeratnom odnosu gradskih vlasti prema ratnim invalidima i uređenju ratnog dijela groblja. Članak nosi naslov *O ranjenicima i zarobljenicima u Varaždinu 1914. i 1915. te invalidima i ratnom groblju nakon Velikog rata.*

Vladimir Huzjan i Jasmin Medved autori su rada *O korisnicima osobnih invalidnina sudionika Prvoga svjetskog rata – popis Narodnog odbora kotara Varaždin.* Autori su dali analizu popisa korisnika osobnih invalidnina sudionika Prvoga svjetskog rata na području Narodnog odbora kotara Varaždin koji su nastali najvjerojatnije krajem 1947. godine. U prilogu članka autori donose transkripciju popisa korisnika invalidnina.

Idući članak u zborniku nosi naslov *Politička nadmetanja pravaša i koaliraca u Varaždinu u godinama pred Prvi svjetski rat.* Autorica Đurđica Cesar u istraživanju najviše je koristila lokalna stranačka glasila te je prikazala vrlo zanimljiv *medijski rat* koaliraca (Hrvatsko-srpska koalicija) i pravaša (tzv. frankovaca) na početku 20. stoljeća u Varaždinu.

Tema članka Višnje Burek *Djelovanje poglavarstva grada Varaždina u ratnim godinama 1914. i 1915.* djelovanje je poglavarstva grada Varaždina u vrijeme Prvoga svjetskog rata. Članak obuhvaća razdoblje neposredno pred rat, početak rata te razdoblje do završetaka ratnih operacija na balkanskom bojištu krajem 1915. godine. U članku se istražuje kako se ustroj i rad poglavarstva prilagođavao ratnim okolnostima te koje je mjere poglavarstvo poduzimalo kako bi pomoglo svojim građanima.

Madeleine Kukec dala je pregled razvoja grada Varaždina u periodu 1910.-1920. godine. U radu je istaknula kako je Prvi svjetski rat utjecao na gradnju i širenje samog grada te do kakvih je preinaka došlo u njegovom urbanističkom planu. Članak nosi naziv *Urbani razvoj grada Varaždina od 1910. do 1920. godine.*

Kulturni i umjetnički život grada Varaždina za Prvoga svjetskog rata rad je Ane Kaniški koja je istražila novine *Naše pravice, Hrvatsko pravo i Volja Naroda*, zatim je te novinske zapise o kulturnom i umjetničkom životu potkrijepila sačuvanom arhivskom građom i dobila prikaz kulturnog i umjetničkog života grada Varaždina u razdoblju Prvoga svjetskog rata. Autorica je na temelju istražene građe zaključila da se usprkos ratnim prilikama kulturni i umjetnički život grada Varaždina nije ugasio. Tome su najviše doprinijela različita varaždinska društva koja su organizirala brojna kulturna događanja u dobrotvorne svrhe, Gradsko kazalište u Varaždinu, Tomasijevo kino, Pučko sveučilište u Varaždinu i mnoga druga društva i institucije iz Varaždina.

Siniša Horvat obradio je temu pod naslovom *Djelovanje varaždinske sveučilišne i srednjoškolske mladeži tijekom Prvoga svjetskog rata.* U članku autor između ostaloga ističe kako je varaždinska sveučilišna i srednjoškolska mladež okupljena oko *Akademskog ferijalnog kluba Tomislav* organizirala intenzivnu humanitarnu djelatnost, raznolik kulturno-prosvjetni rad i vrlo značajnu nacionalno-političku aktivnost koja je u konačnici pridonijela radikalnim političkim promjenama koje su nastale kao posljedica svjetskog sukoba.

O društvenim, gospodarskim, vjerskim i demografskim prilikama Međimurja u razdoblju Prvoga svjetskog rata pisala je Jasna Požgan u članku *Prilike u sjeverozapadnom dijelu Međimurja u razdoblju Velikog rata – izvori iz crkvenih (župnih) i privatnih arhiva.*

Članak *Ratne pjesme na hrvatskom jeziku tijekom Prvoga svjetskog rata u listu Muraköz – Međimurje* obrađuje ratne pjesme u tjedniku koji je izlazio u Međimurju do 1918. godine. Autorica Borka Bunjac analizirala je 450 dostupnih pjesama i iz njih pokušala zaključiti kakvi su osjećaji i raspoloženje prevladavali kod stanovnika Međimurja tijekom rata. Osobitu pažnju članak posvećuje pitanju služenja vojnog roka, nacionalne osviještenosti, jeziku, svakodnevnici i ulozi žena.

Magdalena Lončarić obradila je temu *Dobrotvorna djelatnost i humanitarne akcije u Varaždinu i Županiji varaždinskoj tijekom Prvoga svjetskog rata.* Autorica prikazuje djelovanje dobrotvornih, humanitarnih i ostalih društva u Varaždinu i Županiji varaždinskoj tijekom Prvoga svjetskog rata 1914.-1918. godine. U intenzivnoj dobrotvornoj djelatnosti ističu se pomoći i potpore vojnicima na ratištu, humanitarne akcije za zbrinjavanje ranjenika te za potporu obiteljima stradalnika.

Štrajk varaždinske mladeži protiv bana Cuvaja članak je Siniše Horvata u kojem je predstavljen masovni učenički štrajk protiv novopostavljenog bana Slavka Cuvaja i njegova načina vladanja. U štrajku je istaknuta važna uloga varaždinske srednjoškolske mladeži koja je bila vođena kvalitetno organiziranim klubom domaćih sveučilištaraca koji su tako pokazali zavidno jedinstvo varaždinske mladeži.

Suzana Jagić prikazuje *Prilike u školstvu kotara Ivanec u vrijeme Prvoga svjetskog rata.* U članku se pojašnjavaju posljedice mobilizacije koja se odrazila na polazak nastave, materijalni položaj učitelja, njihov izvanškolski rad te kakvo je u ratno vrijeme bilo stanje školskih zgrada.

Tomislav Bogdanović i Valentina Papić Bogadi autori su članka pod nazivom *Kraljevsko više gospodar-*

sko učilište i ratarnica u Križevcima za vrijeme Prvoga svjetskog rata. U članku se govori o osnivanju učilišta i ratarnice u Križevcima koje je tada bilo jedino poljoprivredno učilište na čitavom južnoslavenskom području Austro-Ugarske Monarhije, njegovim reorganizacijama te djelatnostima koje je obavljalo. Rad učilišta i ratarnice za vrijeme Prvoga svjetskog rata s naglaskom na probleme i poteškoće u organiziranju redovite nastave i ostalih poslova vezanih za funkcioniranje učilišta i ratarnice tema je drugog dijela članka.

Doprinos Uršulinskog samostana u Varaždinu za vrijeme Velikog rata 1914.-1918. članak je Klaudije (Ane) Đuran u kojem opisuje stanje i djelovanje samostana i njegovih škola za vrijeme i neposredno nakon Prvoga svjetskog rata. Redovnice i učenice su tijekom rata pomagale vojnicima i ranjenicima te njihovim obiteljima, ali su jednako tako pomagale i siromašnim učenicima i ostaloj ugroženoj djeci. U tom nastojanju imale su podršku brojnih osoba i ustanova npr.: nadbiskupa Antuna Bauera, gradskog poglavarstva, dobrovoljnih udruga, školskih kateheta i mnogih građana.

Članak pod naslovom *Nova župna crkva u Svetom Iliji* prikazuje rezultate arhivskog i terenskog istraživanja župne crkve Sv. Ilije izgrađene 1914. godine. U članku je prikazano projektiranje i izgradnja crkve koja je zamijenila staru oštećenu potresima te opremanje unutrašnjosti nove. Autorice članka su Iva Potočnik i Jelena Rančić.

Sonja Poljak obradila je temu *Vjerski život u kotaru Ivanec u razdoblju Prvoga svjetskog rata*. U radu se na temelju Spomenica župa Ivanec, Bednja, Kamenica, Višnjica i Margečan nastoji prikazati utjecaj Prvoga svjetskog rata na vjerski i svakodnevni život u župama kotara Ivanec.

Razvoj i djelovanje dobrovoljnih vatrogasnih društava na području sjeverozapadne Hrvatske u periodu od 1914. do 1918. godine članak je Biserke Vlahović. Tema ovog članka geografski pokriva područje sjeverozapadne Hrvatske tj. današnjih županija Varaždinske, Međimurske, Krapinsko-zagorske i Koprivničko-križevačke. Donosa stanje u dobrovoljnom vatrogastvu neposredno prije, za vrijeme Prvog svjetskog rata kao i u godinama nakon rata.

Na temelju arhivskog gradiva, novinskih izvještaja te stručne literature Ivan Vuk prikazuje dvotjedna

događanja početkom studenoga 1918. godine u Međimurju. Naime, nakon prekida svih državno-pravnih veza s Austro-Ugarskom Monarhijom i proglašenja države SHS Međimurje je ostalo izvan novih granica s čime se lokalno hrvatsko stanovništvo nije slagalo te se spontano pobunilo protiv dotadašnjeg vladajućeg mađarskog sloja. Članak nosi naslov *Varaždinsko Narodno vijeće i njegova uloga u upoznavanju Središnjeg Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba sa stanjem u Međimurju za vrijeme i nakon „Međimurske revolucije“*.

Željko Martan piše o *Ustanku „pokvarenih elemenata“ protiv „izrabljivačkih elemenata“: nemiri u sjeverozapadnoj Hrvatskoj potkraj Prvoga svjetskog rata*. U ovome članku autor prikazuje društvene, ideološke i socijalne prilike u kojima se potkraj Prvoga svjetskog rata, ali i za vrijeme njegova trajanja te neposredno nakon njega pronašao veliki dio hrvatskog seljaštva. Naročiti fokus autor daje seljačkim nemirima i akcijama zelenog kadra na području sjeverozapadne Hrvatske, ponajprije Varaždinske županije i Hrvatskog zagorja.

Utjecaj mađarskih revolucionarnih gibanja na Međimurje 1919. godine rad je Gorana Korova. Članak se temelji na uvidu u originalne dokumente koji pokazuju da su ideje Mađarske Sovjetske Republike (21. ožujak – 1. kolovoz 1919. godine) imale nekog utjecaja među određenim brojem pojedinaca u Međimurju.

Uloga Varaždinskih Toplica u Velikom ratu 1914.-1918. članak je Božene Filipan u kojem prikazuje utjecajne čimbenike na gospodarski i društveno-socijalni razvoj Varaždinskih Toplica i u kojem raspravlja u okviru teritorijalne organizacije Varaždinske županije u predratnom, ratnom i poratnom razdoblju.

Članak *Godišnjak „Stari međimurski kalendar“ iz Nagykanizse 1920.-1923.* govori o kalendaru koji izlazi na hrvatskom jeziku u Nagykanizsy (Mađarska) od 1920. do 1923. godine u izdanju *Kanjiškog prosvjetnog društva*. Autorica članka Ivana Puzak navodi kako se Mađari i mađaroni nisu pomirili da je Međimurje nakon rata pripalo Hrvatskoj, te ističe da je cilj kalendara i *Kanjiškog prosvjetnog društva* bio održati Međimurje kao mađarski kraj nakon Prvoga svjetskog rata.

Zbornik završava popisom suradnika i njihovim generalijama.